

Le choix de la conscience

La différence entre une dictature et une démocratie consiste en ce que, dans une dictature, on est libre de parler, alors que dans une démocratie, on reste libre après avoir parlé. Depuis 17 ans maintenant, l'Arménie est libre. Pourtant, à écouter les débats politiques sur ses chaînes de télévision nationale, on a peine à retrouver chez les intellectuels cet esprit de liberté qui a été à l'origine de l'indépendance et qui en est encore aujourd'hui, la seule justification. De cet élan de liberté, que reste-il ? Reflet de l'esprit du public, ces débats ont renoué avec les traditionnels « demain tout ira mieux », ses incontournables « tout le monde il est beau, tout le monde il est gentil », les très révérencieux « il faut avoir confiance en nos dirigeants car ils savent ce qu'ils font »,... en un mot la langue de bois de ces sociétés où, derrière la liberté de critiquer, se cache toujours la liberté de réprimer. Étranges émissions qui, croyant laisser passer le souffle de la critique, ne laissent planer, au contraire, que les nuages de la peur.

Peur, et pour cause. Le message est bien passé. La chasse aux sorcières qui a suivi le 1er mars a donné ses fruits. Les retraité(e)s qui ont protesté de vivre avec 60 euros par mois, les pères de famille sans travail qui n'en peuvent plus d'attendre qu'on les embauche en voyant passer les Mercedes et les 4x4 dans la rue Abovian, les mères, même les plus patriotiques, qui voient leurs fils aller au service militaire avec le risque d'y subir des brimades, tandis que ceux des gouvernants et des oligarques s'en soustraient adroitement pour aller étudier en Angleterre. De tous ces gens du peuple, qui ont élevé leur voix pour dire qu'ils n'en pouvaient plus, lequel n'a pas été interpellé, interrogé, quelquefois menacé ou voire emprisonné, dans le mépris le plus total de ses droits élémentaires ? Dans ces conditions, qui peut, qui veut encore, élever sa voix ? Les intellectuels, ou ce qu'il en reste, moins que les autres. Les intellectuels sont la conscience d'une nation. Ceux qui le peuvent s'en vont, ceux qui restent n'ont d'autre choix que de se taire. Que restera-t-il donc de la conscience de l'Arménie ?

Rester libre après avoir parlé.

Par une étrange osmose, les intellectuels de la Diaspora semblent avoir adopté aussi cette loi du silence, comme si dire publiquement que la situation en Arménie est devenue intolérable au regard des droits de l'homme et du droit au bien-être reviendrait à combattre l'Arménie ou à soutenir l'opposition sauvage. Étrange situation où taire l'inadmissible devient un acte patriotique et où fermer les yeux sur la corruption généralisée, le mépris de l'État de droit et la brutalité économique passe pour un soutien positif au peuple arménien. Il fut un temps où les intellectuels arméniens ont condamné sans réserve les assassinats impunis du stalinisme, la justice arbitraire du bolchevisme et l'appropriation des biens par la nomenklatura. Tout ce que les intellectuels arméniens ont si longtemps condamné devient soudainement acceptable sous prétexte que ce sont des dirigeants arméniens qui le commettent. Si, nous en Diaspora, nous commençons à confondre le patriotisme avec la complaisance aveugle, le soutien au peuple arménien avec le soutien à ceux qui l'exploitent, le respect de l'État avec la servilité envers ceux qui le représentent, alors, nous aussi, la Diaspora, nous aurons perdu notre âme, mais cette fois volontairement. C'est cette volonté délibérée d'accepter l'inacceptable qui nous rendra impardonnable aux yeux des générations futures.

Pire encore. Le risque de parler, pour nous en Diaspora, est nul. Pour avoir manifesté notre opposition dans la rue, personne ne nous mettra en fiche, pour avoir dit ce que nous pensons, personne ne viendra un beau matin taper à notre porte pour nous emmener au poste. Les Arméniens le savent et sans doute, comptent-ils sur nous pour dire tout haut ce qu'ils pensent tout bas. Notre devoir est de parler quand ils n'ont que le devoir de se taire. Lors de son allocution au dîner du 27 mai à Paris, le ministre des Affaires étrangères a rappelé qu'en Arménie comme ailleurs, les gouvernements passent, les ministres passent, les ambassades passent, mais le peuple arménien, lui, reste. C'est vrai et c'est pour lui que nous nous battons. La liberté consiste à choisir entre deux esclavages : celui de l'État et celui de la conscience. Ce choix est aujourd'hui le nôtre.

Gérard Varoujan Dédéyan & René Dzagoyan ◀

Politique 2

Karabagh
Terre suspendue entre guerre et paix

Խմբագրական 5

Նո՞ր թե՛ հին հիշատակներ

8

Մեզուհ լեռը եւ գիհի ծառը

Lecture 9

Conversation avec Robert Guédiguian
par Isabelle Danel

Musique 10

Peter Oundjian
à Pleyel

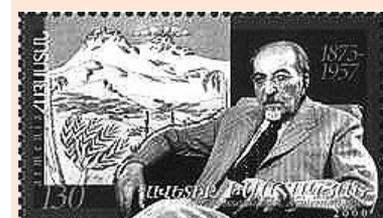
Théâtre 11

Gérard Papasian
au théâtre bien sûr... mais pas seulement

Littérature 12

Avedik Issahakian

Un homme, un écrivain, toujours avec son peuple

Deux mois après le traité de Brest-Litovsk, le 3 mars 1918, l'Empire ottoman attaque l'Arménie. La 5e armée turque traverse la frontière et se dirige vers Alexandropol, aujourd'hui Gyumri. Elle souhaitait envahir l'Arménie puis le reste du Caucase. Après la chute d'Alexandropol, l'armée turque s'engage dans la vallée d'Ararat, le cœur de l'Arménie. Elle trouvera, face à elle, une force hétéroclite d'environ 6 000 hommes commandée par le général Movsès Silikian. **La bataille de Sardarabad (aujourd'hui Armavir) a lieu du 22 au 26 mai 1918, la colonne du milieu de l'armée ottomane est défaite et contrainte à la retraite.**

Mai 2008, le peuple arménien célèbre la victoire de Sardarabad

Terre suspendue **entre guerre et paix**

On craignait un nouveau conflit du Karabagh à la suite de la récente crise de succession à Erevan. Grâce au ciel, il n'a pas eu lieu. Cela dit, l'Azerbaïdjan, riche en pétrole, ne fait pas mystère de son désir de récupérer par la force les territoires occupés autour du Karabagh (sept districts), comme le répète régulièrement le président Aliiev. Faut-il rappeler le bilan estimé depuis la fin des hostilités entre l'Arménie et l'Azerbaïdjan en mai 1994, au terme de six années d'affrontements : 20 000 morts côté azéri, 5 000 côté arménien, des centaines de milliers de réfugiés de part et d'autre. L'Arménie a remporté la victoire, mais au prix du sang. Le Karabagh, qui avait été placé sous administration azérie par Staline en 1923, s'enorgueillit aujourd'hui de son indépendance de facto proclamée fin 1991. Il dispose de son propre gouvernement et entretient naturellement des liens étroits avec l'Arménie : même système bancaire, même unité monétaire, espace commun de commerce, etc.

SUR LA LIGNE DE FRONT, les échanges de tirs sporadiques sont monnaie courante entre les antagonistes. Les positions azéries sont toutes proches, à quelques centaines de mètres à peine, ou parfois distantes d'un kilomètre. Equipés de jumelles à vision nocturne, leurs snippers sont plus redoutés la nuit que le jour. Dans le camp arménien, on estime qu'il faut toujours être préparé au pire. Soldats d'Arménie et du Karabagh se côtoient. Nul ne connaît leur nombre, ni leur armement, le secret est bien gardé. Ilham Aliiev a beau avoir triplé son budget militaire (1,3 milliard de dollars) et annoncé qu'il va encore l'augmenter pour « libérer nos territoires occupés [*le Karabagh et les sept districts sous contrôle arménien depuis 1994*] », l'Azerbaïdjan sait parfaitement que les habitants du Karabagh défendront leur patrie jusqu'au bout.

POUR LA DIASPORA ARMÉNIENNE, la région autonome symbolise la quintessence identitaire, le courage de la résistance, l'héroïsme. Des attributs cruciaux pour notre peuple décimé par le génocide de 1915. Aussi contribue-t-elle fortement à son redressement au travers de nombreuses associations dans presque tous les pays où elle est implantée. Le Fonds

Arménien, par exemple, qui après avoir financé la grande route conduisant en cinq heures d'Erevan à Stepanakert, s'est attaqué à celle traversant le Karabagh sur 170 km du nord au sud. Reste à valoriser l'investissement professionnel et humain, notamment au plan artisanal, préserver et renforcer une économie principalement agraire et entrer de plain-pied dans l'économie moderne. Quant à la reconstruction, si elle demande des compétences, elle exige d'abord d'achever le déminage total. Opération qui demandera encore six années et 10 millions de dollars selon l'organisation humanitaire Halo Trust, car les mines anti-personnel continuent de tuer ou d'estropier.

SI LA SECONDE VILLE DU KARABAGH, CHOUCHI, théâtre d'une bataille féroce pendant la guerre, porte encore ses cicatrices et que ses habitants y vivent sans chauffage ni eau potable (ils doivent aller la chercher avec des bidons), **STEPANAKERT** en revanche, et tous les voyageurs sont unanimes, fait peau neuve : des petits magasins, des restaurants et quelques hôtels au confort singulièrement amélioré ont fait leur apparition. Les rues sont propres, la ville bien entretenue. Autrefois impensable, on commence à songer à l'accessoire, aux sorties et, bien sûr, au miraculeux Internet qui ouvre les fenêtres sur le monde. Cependant, situé à l'entrée de la ville, le cimetière militaire est omniprésent pour rappeler qu'il existe des douleurs éternelles. Les stèles des défunts, héros aux regards déterminés, invitent les 135 000 Karabaghtsis à rester vigilants et mobilisés car la paix n'est pas encore trouvée. Et ce qui est certain, c'est qu'un grand nombre d'entre eux sont prêts à sacrifier leurs vies pour sauvegarder leur indépendance.

LE PAYS VEUT SE RECONSTRUIRE, en assainissant d'abord les divers services administratifs, c'est tout au moins la volonté affichée par le président de la république du Karabagh, Bako Sahakian : tordre le cou à la corruption. Suffira-t-elle ? Déjà quelques fonctionnaires ont été limogés. On évoque même le renvoi d'un juge de la Cour d'appel. Autre domaine dans le collimateur, professionnel celui-là, le bâtiment, qui a l'Etat pour principal pour ne pas dire unique client et où règne la plus grande anarchie : absence de label des entreprises et possibilité pour les fonctionnaires

d'être « gratifiés » à chacune des phases des projets de construction en l'absence de lois spécifiques et durables. Autres actions : poursuivre le repeuplement du territoire par des mesures incitatives à un retour des réfugiés, encourager la démographie par des allocations aux familles. La tâche s'annonce ardue, le pays manque de cadres, d'administrateurs et de gestionnaires de haut niveau. Il faut du temps et des compétences pour les former. Voilà certainement un domaine où la diaspora, déjà puissamment présente par ses associations, pourra jouer un rôle capital.

Gérard Varoujan Dédéyan ◀

A L'OCCASION DE LA BÉNÉDICTION DU SAINT CHRÈME
A ETCHMIADZINE

Sous le Haut Patronage de Sa Sainteté KAREKINE II
Catholico de Tous les Arméniens

**Le Diocèse de l'Eglise Apostolique Arménienne
de France**

organise un

PÈLERINAGE EN ARMÉNIE
du 26 septembre au 3 octobre 2008
(8 jours/7 nuits)

Renseignements et Inscription
auprès de votre église,
ou l'Archevêché au 01 43 59 67 03

SABERATOURS
Le spécialiste du voyage en Arménie

SABERATOURS
11, rue des Pyramides 75001 Paris
Tél : 01 42 61 51 13 – Fax : 01 42 61 94 53
armenie@saberatours.fr

SEVAN VOYAGES
48, cours de la Liberté 69003 Lyon
Tél : 04 78 60 13 66 – Fax : 04 78 60 92 26
sevan@selectour.com

L'Arménie va célébrer le centième anniversaire de la naissance du catholicos **Vazken 1er**

Une commission gouvernementale a été formée pour préparer la célébration du 100e anniversaire de la naissance du Catholicos de Tous les Arméniens, Vazken 1er. Un projet de programme de quinze événements est prévu cet été parmi lesquels une conférence, un festival de musique sacrée et une exposition de photographies.

Gyumri s'embellit

La place centrale de Gyumri aura dès septembre un autre aspect avec de nouveaux monuments, des fontaines et des aires de jeux pour enfants.

La municipalité a investi 100 millions de drams (\$ 333 000) dans ce projet établi par le sculpteur Artouch Papoyan qui comportera entre autres une immense statue de Vartan Mamikonian reposant sur un socle de 5,5 mètres avec une croix et la bannière dans une main et une épée dans l'autre.

Un personnage de Vartan qui appelle aux armes. Sur un autre socle seront réunis le Catholicos de Tous les Arméniens de l'époque Hovsep Vayotsdzortsis, Ghevond Yeretsi, la mère de Vartan et les Kamsarakan.

Le square devrait porter le nom de Vartanantz.

Le « nettoyage » dans l'administration se poursuit

Ainsi, le chef de la police Haïk Haroutiounian a été relevé de ses fonctions par décret présidentiel et remplacé par le major général **Alik Sarkissian**. Sans

la moindre explication, et c'est bien dommage !

Forums et tourisme

En septembre et octobre, le tourisme arménien sera présent lors d'un salon d'information à Sotchi en Russie. Lors du 1er forum russo-arménien du tourisme et de l'hôtellerie, la directrice de l'hôtel Vesna basé à Sotchi, Asya Khatchuryan, a fait observer la nécessité d'efforts conjoints pour développer l'hôtellerie dans les deux pays. Des projets bilatéraux sont en cours d'élaboration et ce salon représente la meilleure opportunité d'attirer des touristes russes en Arménie.

Un groupe de femmes d'affaires du sud de la Russie, du Tatarstan et d'Abkhazie est arrivé en Arménie à l'invitation du « comité pour la promotion des femmes dans les milieux d'affaires ».

Les participantes à ce forum devaient visiter les sites touristiques majeurs d'Arménie, notamment Tsaghkadzor, Djermouk et Dilidjan. Ce « comité » fondé en 2005 compte déjà 80 femmes d'affaires.

Danger : la faune arménienne menacée d'extinction

Selon les données du Centre de recherche en zoologie et hydro-écologie, environ 60 pour cent de la faune sauvage d'Arménie est menacée. Les principales menaces à la biodiversité sont directement ou indirectement liées à l'influence humaine, la surexploitation des ressources biologiques, la pollution, etc qui conduisent à réduire la population de la faune et de la flore, causer la perte d'espèces, à la dégradation des paysages et des écosystèmes. Le *Livre rouge* des espèces en danger désigne 387 plantes et 99 vertébrés.

Une autre étude zoologique révèle qu'environ 40 espèces de mammifères, oiseaux, reptiles et poissons ont disparu comme le gris-col pochard, ou sont sur

Les fins de mois difficiles pour les uns... alors que le parlement arménien débat d'un projet de doublement des salaires des hauts fonctionnaires.

le point de l'être dans les prochaines décennies comme la panthère, le mouflon, le bouquetin, l'ours gris. Ont aussi disparu ou très en danger, des espèces comme la dinde alpine, l'aigle royal, l'aigle des steppes, le flamant rose, la cigogne noire.

Le zoo d'Erevan a rouvert ses portes

Kamo Movsessian, responsable à la culture, à la jeunesse et aux sports de la capitale annonce que la célébration cet automne du 2 790e anniversaire d'Erevan sera très spectaculaire et que les préparatifs sont déjà en cours. Depuis le 1er mai, le zoo a rouvert ses portes aux visiteurs. Le gouvernement vient d'allouer un budget de 2 millions de dollars pour remettre cet établissement en état qui n'a connu aucune rénovation au cours des 60 dernières années. Il est prévu d'y planter de nombreux arbres.

Le musée Charles Aznavour

Le musée consacré à Charles Aznavour chanteur ouvrira ses portes fin 2008 à Erevan. Son architecte, Narek Sarkissian, a déclaré que le musée surplombera la ville avec vue sur le Mont Ararat. La conception approuvée par l'artiste comprendra une aile d'habitation pour lui et sa famille, un hall d'exposition, une salle de réception, une salle de conférence pour 180 personnes, un amphithéâtre, un café et l'aile administrative. Le musée sera situé sur la rue Antaryin, près du musée Cafesjian.

Arménie-Russie : coopération militaire au plus haut niveau

Le ministre arménien de la Défense, Seyran Ohanian, a déclaré que la protection des frontières arméniennes restera assurée par des gardes frontières russes : « *L'accord que nous avons sera appliqué aussi longtemps qu'il le faudra pour notre Etat* ». Le ministre a également souligné le désir d'Erevan d'engager une coopération militaire étroite avec la Géorgie « *afin d'harmoniser les forces armées des deux pays en vue d'une participation conjointe à des opérations de maintien de la paix* ».

Le désamour ?

Assiste-t-on à la fin de la lune de miel arméno-russe ? Un sondage Gallup indique que 62 % de la population arménienne est en désaccord avec la politique menée par la Russie. Au-delà de ce qui pourrait être de la désinformation, l'explication pourrait bien être tout simplement la

cherté de la vie, l'augmentation du prix du gaz, des produits alimentaires qui frappent de plein fouet l'Arménie où, ni les salaires, ni les retraites ne suivent pas. Ensemble d'éléments auxquels on pourrait ajouter la cession à la Russie par Robert Kotcharian de très nombreuses entreprises.

Toutes les assurances dont vous avez besoin !

Service commercial :

13, rue Lamartine
7 5 0 0 9 PARIS
Tél. : 01 42 82 01 41
Fax. : 01 40 16 93 47

cbt.terziyan@wanadoo.fr

Administratif :

27, rue Buffault
7 5 0 0 9 PARIS
Tél. : 01 42 82 01 41
Fax. : 01 40 16 93 47

R.C.S. PARIS B45 141 773

Dîner en l'honneur d'Edward Nalbandian

SILENCE, ON TOURNE

Le 27 mai 2008, en l'hôtel Intercontinental à Paris, fut donné un grand dîner en l'honneur de son Excellence Edward Nalbandian, ancien ambassadeur d'Arménie en France et nouvellement ministre des Affaires étrangères. Était présent à ses côtés Seyran Ohanian, ministre de la Défense. Ce dîner était une occasion unique de connaître, de la part des représentants du nouveau gouvernement leur appréciation de la situation en Arménie, les réformes qu'ils comptent entreprendre et les améliorations qu'ils espèrent. L'assistance n'eut hélas droit à rien de cela. Si Monseigneur Norvan Zakarian a opportunément rappelé les valeurs sur lesquelles devait se fonder la République, le reste des interventions, celle du ministre des Affaires étrangères, du ministre de la Défense et d'Alexis Govciyan se résumaient en un concert mutuel de louanges et de remerciements réciproques. En un mot, il ne s'est rien passé en Arménie lors et après le 1er mars. Autrement dit, circulez, y'a rien à voir. A souligner cependant que dans la kyrielle de congratulations, si Alain Terzian, le producteur de films, fut remercié, Bédros Terzian, président du Fonds Arménien de France, fut curieusement oublié. Comme fut oublié le représentant du Haut-Karabagh en France qui ne reçut pas plus d'invitation que pour le dîner donné jadis en l'honneur de Robert Kotcharian. En bref, si l'on en croit ces trous protocolaires, le Fonds Arménien n'existe pas, le Karabagh non plus, et les dix morts du 1er mars encore moins. Ce qu'il y a de bien dans le silence, c'est qu'il n'attend pas qu'on lui donne la parole : il parle de lui-même.

René Dzagoyan ◀

DIPLOMATIE

L'ambassade d'Arménie au Canada à l'honneur

Le maire d'Ottawa a adressé une lettre de félicitations au chargé d'affaires arménien au Canada, Arman Hagopian, pour son implication active dans la préservation du patrimoine culturel de la capitale. Explication. Ce bâtiment a été construit en 1907, dans un style néo-renaissance coloniale espagnole avant d'être transformé par un célèbre architecte canadien Werner Noffke. D'abord résidence privée, elle fut occupée par des missions étrangères. En mars 1995, un éminent homme d'affaires et philanthrope arméno-américain Sarkis Hagopian acheta l'immeuble pour en faire don à la République d'Arménie. Une plaque commémorative rappelle que la municipalité a reconnu le bâtiment de l'ambassade comme monument architectural. Cette résidence centenaire surplombe Ottawa et a toujours attiré l'attention des résidents et des touristes.

Le Parti dachnak soutiendra le président Sarkissian

Le 30e Congrès mondial de la FRA Dachnaktsoutioun, réunie en congrès à Erevan du 22 au 24 mai a, par la voix de son président Hrant Markarian, dénoncé une tentative de révolution impliquant « des Etats étrangers » dans les événements du 19 février au 1er mars et déclaré apporter son soutien à Serge Sarkissian (lequel durant la campagne électorale avait été, rappelons-le, violemment attaqué par le candidat de la FRA). Il a déploré le maigre score de son parti lors de la présidentielle mais reste persuadé que la FRA reste populaire. **Il suffit d'y croire !**

A signaler la démission des trois ministres dachnaks Meguerditchian, Lokian et Vartanian et leur remplacement par trois autres membres de la FRA : **Spartak Seyranian** à l'Éducation et aux sciences, **Arsen Hampartzoumian**, au Travail et aux Affaires sociales et **Aramayis Krikorian** à l'Agriculture avec ce détail qu'il est propriétaire député de l'usine de vin « Avshar ». **Comme quoi...**

Du mieux dans la lutte contre la pauvreté

Le FMI salue les résultats de l'Arménie pour sa lutte contre la pauvreté et annonce dans le même temps le versement d'une nouvelle tranche de 3 millions et demi d'euros sur les 24 millions d'euros de crédit approuvés il y a trois ans pour accompagner le programme de réduction de la pauvreté mis en place par Erevan. Le tout reposant sur une évaluation des résultats obtenus. Depuis 1991, cet organisme a accordé pour 400 millions de dollars de crédits à l'Arménie.

L'Arménie en chiffres...

- L'Arménie demande le rapatriement des dépouilles de 79 soldats portés disparus en 1992 pendant la guerre du Karabagh et qui se trouveraient enterrés dans la zone démilitarisée située entre l'Azerbaïdjan et les territoires arméniens.
- 276 000 téléphones cellulaires ont été importés en Arménie en 2007 pour une valeur de 37 millions de \$ dont la majeure partie de Corée du sud.
- 212 journaux et 137 revues ont paru en Arménie en 2007 contre 207 et 130 l'année précédente. Parmi eux, on relève 9 quotidiens, 11 hebdomadaires pour un tirage annuel global de 32 149 400 exemplaires en 2007 contre 29 490 000 en 2006.
- L'Allemagne accorde à l'Arménie un prêt de faible intérêt de 74 millions d'euros pour la rénovation des infrastructures énergétiques et aquatiques du pays.
- L'Arménie compte 5 600 vétérans de la Seconde Guerre mondiale. Parmi eux, 4 100 invalides.
- 85 créations d'entreprises à capitaux étrangers ont été enregistrées en Arménie entre janvier et mars 2008. Les investissements de ces sociétés s'élèvent à 6,9 milliards de drams.
- Selon une ONG, 9,2 % des députés au parlement arménien sont des femmes. On est loin du compte par rapport à d'autres pays mais il y a du progrès. Une autre source indique que les femmes fournissent la majorité des employés dans les secteurs de l'éducation, de la santé et de la culture. Les femmes arméniennes, outre leurs qualités réelles de gestionnaires du foyer, sont tout à fait aptes à exercer de plus importantes fonctions et les plus hautes responsabilités pour peu qu'on les y aide.

**ASSOCIATION ARMÉNIENNE
D'AIDE SOCIALE**

*Au service des Arméniens
depuis 1890*

Siège Social: 77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. 01 48 78 02 99 - Télécopie 01 42 80 61 45
Email : aaas.paris@free.fr

Maisons de retraite médicalisées :

Montmorency (Val d'Oise) : 01.39.83.20.67
Gonesse (Val d'Oise) : 01.39.85.24.24
Saint Raphaël (Var) : 04.94.19.51.50

En Arménie :

**FONDATION FRANCO-ARMÉNIENNE
POUR LE DÉVELOPPEMENT**

13/3 Khandjian, Erevan, frenchfund@web.am

NBH

**L'entretien immobilier
L'hygiène dans le bâtiment**

- *Nettoyage journalier et périodique des locaux industriels et commerciaux*
- Nettoyage et entretien des parties communes d'immeubles et de bureaux*
- Nettoyage soigné des baies et portes vitrées*
- Nettoyage des voilages*
- Cristallisation des marbres et shampooing moquettes*
- Lustrage des sols thermoplastiques*
- Désinfection, désinsectisation, dératisation*
- Remise en état après chantier*
- Destruction d'archives*
-

5/7 La Canebière – 13001 Marseille
Tél. 04 91 54 82 52/Fax 04 91 90 19 05

ՆՈՐ ԹԷ ՀԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆ

Եթէ նկատի առնենք վերջին ամսուան ընթացքին տեղի ունեցած խորհրդակցութիւններն ու հանդիպումները ու անոնցմէ բխող հաղորդագրութիւններուն բովանդակութիւններն ու յայտարարութիւնները՝ նախագահ Սերժ Սարգսեանի մասնակցութեամբ, ապա անոնցմէ կրնանք դատել, որ Ռոպերթ Քոչարեանի օրով Հայաստան երկիրն իրականութեան մէջ ոչ թէ Հասած է զարգացման որոշակի հանգրուանի, այլ ապրած է նահանջ, եւ այժմ կայ նպատակ իրավիճակը բարելւելու, ինչպէս պիտի ըսէր վարչապետ Տիգրան Սարգսեանը՝ անհրաժեշտութիւնը:

Ամենայն դէպս, նախագահ Սերժ Սարգսեանի մասնակցութեամբ տեղի ունեցած գրեթէ բոլոր խորհրդակցութիւններու եւ տարբեր խաւերու ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումներէն պարզ կը դառնայ կարելորդ կէտ մը՝ որ երկրին մէջ ամէն ինչ տեղի ունեցած է ի հեճուկա օրէնքին, եղած է կաշառակերութիւն եւ դրամաշրթութիւն, որ գործարարներու մեծ մասը խուսափած է հարկերէն, եւ այսօրինակ շարք մը սխալներ:

Եւ որովհետեւ յետնորական զարգացումները անասելի հարուած հասցուցին իշխանութեան վարկանիշին, ապա իշխանութիւնը ձեւակաւորէն ստիպուած եղաւ ընդունիլ, որ երկրին մէջ կարող չընթացարձի սպասող խնդիրներ գոյութիւն ունին: Այս պարագային հարց կը ծագի, թէ ո՞ր էին այդ ժամանակուան վարչապետ Սերժ Սարգսեանն ու Կեղզոնական Դրամատան տնօրէն Տիգրան Սարգսեանը, ու անոնց հետ միասին միւս «բարեփոխիչները», երբ երկրին նախագահն էր Ռոպերթ Քոչարեանը, եւ երկրին մէջ տեղի կ'ունենային «գործեր»՝ որոնք մեր հայրենիքը հասցուցին այսպիսի իրավիճակի: Ու անոնք երբ կը յայտարարեն, թէ այսօրուան վիճակը բաւական լուրջ է, ապա անհնար է չընդունիլ, որ այդ լուրջ վիճակը սխալ ղեկավարման հետեւանք է: Այսինքն, Հայաստանի մէջ ի յայտ եկած են էական բացթողումներ, որոնք հասարակութեան պողոթկումի առիթ հանդիսացած են: Իսկ իշխանութեան զգալի մասը, այդ սխալներու հանդէպ մնացած է անտարբեր, նուազագոյնը, անոնք հրապարակային ելոյթներով չեն փորձած տեղի ունեցող թերութիւնները նախագահին ուշադրութեան յանձնել: Աւելին, նոյն՝ այսօրուան նախագահն ու վարչապետը երբեք չեն ընդգիմացած Ռոպերթ Քոչարեանին:

Սակայն, արդա՞ր կրնայ ըլլալ մտածել, որ եղած բոլոր թերութիւններուն կամ սխալներուն համար պատասխանատուն միայն Ռոպերթ Քոչարեանն է: Թերեւս ոչ: Սա դոյզն իսկ չափով չի նուազեցնել Քոչարեանի պատասխանատուութիւնը: Աւելին, ան պատասխանատու է ոչ միայն ամէն մէկ գործուած սխալի համար, այլ նաեւ համակարգի իւրաքանչիւր անդամի կատարած գործունէութեան համար: Եւ այս ալ երբեք չի նուազեցնել համակարգի իւրաքանչիւր անհատի պատասխանատուութիւնը՝ իր կատարած թերութիւններուն նկատմամբ: Այսպիսով, ներկայ լուրջ իրավիճակի պատասխանատուութիւնը ամբողջութեամբ բարդելով Ռոպերթ Քոչարեանի ուսերուն,

ուղղակի կամ անուղղակի, այսպէս կոչուած նոր իշխանութիւնը, որ իրականութեան մէջ հին իշխանութիւնն է, ինքզինք ազատ կը կացուցանէ ապագայ հինգ կամ տասը տարիներու պատասխանատուութենէն, եթէ մինչեւ այդ տեղի չունենան արտակարգ ընտրութիւններ, հանրութեան ներկայացնելով այնպիսի իրավիճակ մը, իբր թէ ինք զբաղած է նախորդ թերութիւնները ուղղելով: Եւ այսպէս, յառաջիկայ տարիներուն բոլոր դրական գործընթացները պիտի վերագրուին նոր իշխանութեան, որ, կը կրկնենք, իրականութեան մէջ հին իշխանութիւնն է:

Նոյնը պատահեցաւ 1998-էն ետք Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին փոխարինած Քոչարեանի օրով: Բոլոր թերութիւնները ամրագրուեցան Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ուսերուն, իսկ բոլոր յառաջընթացները՝ նոր իշխանութեան: Ատենին, տեղի ունեցած թերութիւններուն մասին յայտարարուեցաւ, թէ տեսէք ինչ ծանր աստիճանի հասած է երկիրը, իսկ այս բոլորը բարեփոխելու համար հազիւ թէ ժամանակը բաւարարէ:

Փաստօրէն, ո՛չ մէկ տարբերութիւն կը տեսնենք 1998-ի եւ 2008-ի միջեւ, յամենայնդէպս, միտումներուն մէջ: Իսկ այդօրինակ միտումները արդէն բոլորիս համար յստակ են: Յատկապէս անոնց արդիւնքը՝ շատ մօտիկ անցեալին:

Օ. Վ.

ՎԱՆԱՅ ԼԻՃԸ ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ ՑԱՄՔԵԼՈՒ ՎՏԱՆԳԻ ԵՆԹԱԿԱՅ

Վանայ լիճը աստիճանաբար ցամքելու վտանգի ենթակա է: Ինչպէս յայտարարած է Թուրքիոյ ջրային միջավայրի պաշտպանութեան ընկերակցութիւնը: Չնայած ձեռնարկուած միջոցներուն, լիճը կրնայ անհետանալ յառաջիկայ 10-15 տարիներու ընթացքին: Turkey.ru համացանցային կայքէջը կը հաղորդէ, որ ընկերակցութիւնը Վանայ լիճը ընդգրկած է «Անսահման կապոյտ տարածութիւն» նախագծին մէջ, որ կոչուած է երկու տարուան ընթացքին արմատապէս փոխել լիճի ափերուն ստեղծուած իրադրութիւնը:

Ամէն տարի հազարաւոր թուրքեր կը հանգրտանան լիճի ափին: Մինչդեռ լիճի ափերուն աւելի քան 40 տոկոսը արդէն պիտանի չէ ոչ առողջարանային, եւ ոչ ալ ձկնորսական նպատակներու համար, իսկ նշանաւոր վանայ տառելի յայտնուած է լիակատար անյայտացումի եզրին: Թուրքիոյ ջրային միջավայրի պաշտպանութեան ընկերակցութիւնը իր առջեւ նպատակ դրած է Վանայ լիճը պահպանել ապագայ սերունդներու համար: Հասարակական կազմակերպութեան ներկայացուցիչները աւելի քան 105.000 ուսանողներու ու դպրոցականներու համար պիտի կազմակերպեն դասախօսութիւններ: Կը նախատեսուի որ ուսանողներու եւ աշակերտներու մեծամասնութիւնը մասնակցի լիճի մաքրութեան աշխատանքներուն:

ԹԻՔԱՀԱՅ ՀԱՍԱՅՆՔԸ ՏԵՈՒՐ ԵՒ ՄՏԱՀՈԳ

Վերջին օրերու տեղեկութիւնները կը հաստատեն, թէ լրջօրէն հիւանդ է Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արք. Մովսէֆեան:

Անցեալ Յունուարին Պատրիարք Հայրը վահանագեղձի (թիրոյիտ) վիրաբուժութեան մը ենթարկուած էր, սակայն շարունակուող քննութիւնները ցոյց տուած էին, որ անհանգստութիւնը սահմանափակուած չէր վահանագեղձի հարցով, այլ յիշողութեան տկարացումի մը կ'ընկերանային նաեւ տարբեր ախտանիշներ: Վերջին անգամ Պատրիարք Սրբազանը քննող հանրաժանօթ մասնագէտներ հասան այն եզրակացութեան, թէ երկար ժամանակով կատարեալ հանգիստ մը անհրաժեշտ է եւ պարտաւորիչ: Ինչ որ կը նշանակէ, թէ նորին Ամենապատուութիւնը պիտի չկարենայ կատարել պատրիարքի իր պաշտօնը:

Այս պարագաներուն տակ, 22 Մայիսին արտակարգ նիստ մը գումարած է Աթոռին Կրօնական ժողովը, որուն պաշտօնական զեկոյցը նախ կ'ընդգծէ «Թէ Կրօնական ժողովը Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքական Աթոռի միակ պաշտօնական մարմինն է՝ ընտրուած համայնքին քուէովը, եւ կը հանդիսանայ անոր ձայնը՝ որպէս ազգընտիր մարմին», ապա կը տեղեկացնէ առնուած առժամեայ վարչական կարգադրութեան մասին, ըստ որուն, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր կատարած վարչական տնօրէնութիւնները անփոփոխ պահել, ըստ նախընթացի. Պատրիարքական Փոխանորդ Գերշ. Տ. Շահան Արք. Սվաճեան պատրաստակամութիւն յայտնած է Պատրիարքական Աթոռի Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Արամ Արք. Աթէշեանի հետ գործակցաբար շարունակելու վարչական գործունէութիւնները. Գերշ. Տ. Շահան Արք. եւ Գերշ. Տ. Արամ Արք. համայնքային որեւէ հարցի մը պարագային միասնաբար քննարկելով պիտի տնօրինեն պատշաճը, իսկ Պատրիարքարանի եւ եկեղեցիներու հետ առնչուած ընթացիկ գործերը պիտի վարէ Գերշ. Տ. Արամ Արք.:

Բաժնելով թրքահայ համայնքին մտահոգութիւնը, բոլորիս, համաձայն սրտագին մաղթանքն է, որ մեր պատմական Աթոռին Գահակալը վերագտնելով կատարեալ առողջութիւն վերադառնայ իր համայնքին եւ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան սրբազան առաքելութեան:

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ՄՐՑՈՅԹ

Յրանսահայ իրականության մէջ յաճախակի երեւոյթ է, զուտ դաստիարակչական բնոյթ կրող, նաեւ Հայ մշակոյթն ու պատմութիւնը իրրեւ Հիմնական նիւթ ընտրող մշակութային ձեռնարկները: Վերոյիշեալ սահմանումը լիովին արդարացնող գործունէութիւն է, Փարիզի էսաեան Սանուց Միութեան կազմակերպած եւ այս տարի 8-րդ տարին լրացնող միջվարժարանային մրցոյթը, որ տեղի ունեցաւ Կիրակի, 18 Մայիսին, Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ սրահին մէջ:

Երեք մակարդակի վրայ կայացող մրցոյթին մասնակիցներու թիւը երեք տասնեակի կը հասնէր, իսկ ծնող եւ հետաքրքրուողներէ բաղկացած Հանդիսատեսներու թիւը մօտ 150 էր: Մրցոյթի գաղափարին, ինչպէս նաեւ Հարցաթերթիկներուն հեղինակը՝ Տիկ. Մ. Շէրիք իր բացման խօսքով նախ շնորհակալութիւն յայտնեց, ձեռնարկին յաջողութեան սատարող, մասնակցող ուսուցիչ, ծրնող, դատակազմ թէ մրցոյթի վարիչ անձերուն: Ապա ան շեշտը դրաւ երախաներուն իրենց Հայրենիքի հետ ունեցած կապերը ամրացնելու անհրաժեշտութեան վրայ, զիրենք հրաւիրելով հրահանգել Հայրենասիրական ջահը, թիկունք կանգնելով Հայրենիքի բարգաւաճման:

Մեծ էր եռուզերը մրցակից երախաներու մօտ, որոնք խումբ առ խումբ կը ներկայանային բեմ, դիրք գրաւելով իրենց ելեկտրոնական լուսաւոր սարքաւորումներուն ետին, սեղմելով կոճակը՝ երբ կ'ուզէին պատասխանել ուղղուած հարցումին: Ոգեւորութիւնը վարակիչ էր նաեւ սրահին մէջ, ուր ծնողներ տարօրինակ յուզումով եւ հոգեկան թրթռացումով կը հետեւէին իրենց զակին կամ թոռան ելոյթին: Մրցոյթին մասնակցեցան Ռէնսիի Դպրոցասէրի, Իսիի Թարգմանչացի եւ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ ամէնօրեայ վարժարաններու, ինչպէս նաեւ Սեւրի Սամուէլ Մուրատ, Շախիլի Շանթ եւ Անթոնիի միօրեայ վարժարաններու աշակերտները: Մրցոյթի աւարտին հետաքրքրական էր Հաստատել թէ՛ Սեւրի Սամուէլ Մուրատ միօրեայ վարժարանը նոյնքան յաջող արդիւնքներ ձեռք բերած էր, որքան Դպրոցասէրի ամէնօրեայ վարժարանը, ինչ որ հարցականներ կը ստեղծէր Հայրենի դաստիարակութեան մէջ մէկուն կամ միւսին գերակշռութեան նկատմամբ:

Երեք մակարդակներու վրայ ընթացող մրցոյթը հետեւեալ վերջնական արդիւնքները տուաւ.

Ա. մակարդակ.- 1.- Նարեկ Թաճիրեան (Դպրոցասէր), 2.- Թալին Պասաճեան (Սամուէլ Մուրատ), 3.- Սեւան Աւետիքոյլու (Ս. Մեսրոպ):

Բ. մակարդակ.- 1.- Անի Համբարձումեան (Սամուէլ Մուրատ), Նորա Պարզուտեան (Դպրոցասէր), 3.- Նաթէլ Ազնաւուրեան (Դպրոցասէր):

Գ. մակարդակ.- 1.- Այտա Մակատիս (Սամուէլ Մուրատ), եւ Անտրէ Թորոսեան (Սամուէլ Մուրատ) միասնաբար:

Բժականորոշէն պատրաստուած մրցանակներու բաշխումին կը հետեւէր Սանուց Միութեան վարչութեան անդամուհի տիկնանց պատրաստած խնամուած ընդունելութիւնը, որ առիթ կ'ընծայէր ներկաներուն շնորհատրելու ձեռնարկին պատասխանատուն եւ կազմակերպիչները:

Շնորհաւորանքի արժանի են բոլոր անոնք, որոնք այս կարգի դաստիարակիչ գործունէութեան անխոնջ աշխատողները կը հանդիսանան:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՄԱՅԻՍ ԱՄԻՍԸ ԻՍԿԱՊԷՍ ՈՐ ՏՕՆԵՐԻ ԱՄԻՍ Է

Մայիսի 31-ի երեկոյեան, Ալֆորվիլ քաղաքի «Pôle Culturel» մշակոյթի կեդրոնում տեղի ունեցաւ մեծ համերգ՝ նուիրուած Սուրբ Մեսրոպ կրթական Համալիրի 30-րդ տարեդարձին: Դահլիճը լեւի-լեցուն էր: Այնտեղ էր նաեւ քաղաքապետը, Հայկական Սուրբ Պօղոս-Պետրոս եկեղեցու խնարժ ծառայողները, հիւրեր՝ տարբեր կազմակերպութիւններից, պաշտօնական այլ անձինք:

Երբ մարեցին լոյսերը, լուսութիւնը քարացաւ ոչում: «Նայիրի» համոյթի ղեկավար Հայկ Դաւթեանի ձեռքի շարժումով լուսութիւնը ճեղքեց ջուր-թակների թաշեայ ձայնը: Մեծ վարպետութեամբ կատարուած դասական գործերը բուռն ծափահարութիւնների արժանացան: Իսկ երբ հնչեցին Հայ երաժշտագէտների քնքուշ մեղեդիները, դահլիճը աւելի ոգեւորուեց: 100 երգիչներ, որոնցից 60-ը Ֆրանսիացիներ էին, անթերի էին կատարում երգերը հայերէնով: Իսկ փոքրիկ երգիչների հրամայքը իւրայայտուկ փայլ էր տալիս համերգին: Պատասխանատուութեան ինչպիսի մեծ զգացողութեամբ եւ կատարելիութեան ինչպիսի բարձր կարողութեամբ էին երգում փոքրիկները: Նրանք սաներն են Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի:

Մենակատարներ Սիլվա Գէորգեանը եւ Մկրտիչ Մկրտչեանը պարզապէս անզուգական էին բեմի վրայ:

Երաժիշտներից եւ երգիչներից դուրս յորդող դրական լիցքերը դուրս էին յորդում հանդիսատեսի անդադար ծափահարութիւններով:

Մեծ է կատարած աշխատանքը Սուրբ Մեսրոպ կրթարանի տնօրէնութեան: Որքան սէր, կամք եւ կորով կայ նրանց մէջ՝ դաստիարակելու յիւրաի Հայ, Հայերէն, Հայցի:

Շնորհակալութիւն քեզ Սուրբ Մեսրոպ քո կատարած սուրբ գործի համար:

30 տարի, 130 տարի, 1030 տարի կրթիւր ու դաստիարակիչ Հայ մանուկներին, քանզի նրանք են մեր ապագան, նրանք են մեր լեզուի եւ մշակոյթի պահպանները:

ԳԱՅ-ՇԱՀ

ՍԱՄՈՒԷԼ-ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆ ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ

26 Rue Troyon - 92 Sèvres - 01 45 34 68 28

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

• Ծաբաթ, 14 Յունիս ժամը 14-ին՝
«Ձինեալ Կրօնական Միաբանութիւններու եւ Կիլիկիոյ Հայ Արքաներու Ցարաբերութիւնները»
Դոկտ. Մարի-Աննա ՇԸՎԱԼԻԷ

• Երեքշաբթի, 17 Յունիս ժամը 19-ին՝
Տիկ. Մարինա ՏԵՏԵԱՆ կը ներկայացնէ կիլիկեան կեանքին նուիրուած իր զոյգ վէպերը:

• Հինգշաբթի, 19 Յունիս ժամը 19-ին՝
«Վենետիկի Հանրապետութեան մէջ Հայոց Դերը»

Հայր Յարութիւն Վրդ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ
• Ծաբաթ, 21 Յունիս՝ երեկոյեան
«Երաժշտական Տօն» Կեդրոնի պարտէզներուն մէջ:

• Կիրակի, 22 Յունիս՝ երեկոյեան
Պաշտօնական փակում «Կարտըն Փարթի»:
Ցուցահանդէսը բաց է՝

• Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, ժամը 13-էն 19,
• Ծաբաթ եւ Կիրակի, ժամը 10-էն 19:

ՎՐԱՍՏԱՆ՝ ԲԱՐԵԿԱՄ ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ

Վրաստանի Հայկական Համագործակցութեան Կեդրոնի մամուլ ծառայութիւնը (www.armenia.ge) կը տեղեկացնէ, թէ վերջին Հանգրուանին Հասած է Թիֆլիսի Հայկական Նորաշէն Աստուածամօր Աւետման եկեղեցւոյ բոնի վրացականացման գործընթացը:

Նորաշէն Աստուածամօր Աւետման եկեղեցին Հայկական ամենատեսարժան մշակութային կառույցներէն մէկն է Թիֆլիսի մէջ: Եկեղեցին գարդարուած է Յովնաթան Յովնաթանեանի որմնանկարներով, եւ շրջափակին մէջ Հայագգի նշանաւոր տոհմերէ քանի մը անձերու գերեզմանները կը գտնուին: Դեռ 1924-1925 թուականներուն փողոցի շինարարութեան պատճառով պահանջուած էր, որ եկեղեցին փլցուի, բայց որոշումը չէր հաստատուած:

Վրացականացման փորձերը վերսկսած են 1989-ին: Տաճարի Հայկականութիւնը վկայող փաստերը ոչնչացնելու նպատակով խորանը պղծուած է: Իսկ 1995-ին, գմբէթին 1650-ին վերանորոգութեան մասին կատարուած արձանագրութիւնները, երկու խաչքար, ԺԹ. դարու որմնանկարներ ոչնչացուած են եւ փոխուած Հայկական վիմագրութեամբ դռները: Նոյն տարին եկեղեցին օծուած է իրրեւ վրացական ուղղափառ եկեղեցի: Այս ուսնձգութիւններուն վերջ տալու նպատակով Ա. Էջմիածինէն պատուիրակութեան մը այցելութենէն եւ հանդիպումներէն վերջ որոշուած էր կասեցնել գործողութիւնները... մինչեւ 2005, երբ այս անգամ այլ դրացի վրացական եկեղեցւոյ քահանան վրացական արձանագրութիւններով տապանաքարեր բերելով զանոնք զետեղեց Հայկական եկեղեցւոյ պատերուն քով, միաժամանակ ջնջելով Հայկական տապանաքարերու Հայերէն արձանագրութիւնները: Տարի մը վերջ կատարուեցաւ Հերթական բարրարոտութիւնը. ջարդուեցաւ եկեղեցւոյ մուտքի Հայկական արձանագրութիւնը, հետապնդում բացուեցաւ, սակայն յանցագործը երեւան չեկաւ:

Այս վերաբերմունքը Թիֆլիսի Հայկական պատմական ժառանգութեան, նաեւ Համայնքի նկատմամբ, մասնաւորաբար վերջին երկու տասնամեակի ընթացքին արդէն իսկ յանգեցուցած է ժխտական հետեւանքներու: Վրաստանի տարածքին վրայ գտնուող Հայկական եկեղեցիներ, որոնք առժամաբար զոցած են իրենց դռները, իւրացուած են վրացական հոգեւորականութեան կողմէ: Հարկ է ընդգծել նաեւ, որ Վրաստանի մէջ իրաւականօրէն կարգավիճակ ունի միայն Վրացական Ուղղափառ եկեղեցին:

Նորաշէնի Աստուածամօր Աւետման եկեղեցին մաս կը կազմէ «վիճելի եկեղեցիներ»-ու, զորս Ս. Էջմիածինը կը պահանջէ վերադարձնել Հայոց թեմին: Սակայն այդ արդարացի պահանջները կը մնան խօսքի մակարդակի վրայ, երբ վրացի Հոգեւորականութիւնը զաւթիչ քայլեր կ'առնէ Հայկական եկեղեցիներու ու գերեզմանատուներու դէմ, զուգահեռաբար Հակահայ տրամադրութիւններ զարգացնելով իր հօտի շրջանին մէջ:

ԿԱՐՂԱՅԷ ԵՒ ՏԱՐԱՄԵՅԷ

«ԱՇԽԱՐՀ»

Հայ թերթը Հայ տունին բարեկամն է

ԳՐԱՍԷՐԻՆ ԱՆԿԻՒՆԸ

Պոլսոյ մէջ Մուրատ Պէպիրոզլուի աշխատասիրութեամբ լոյս տեսած է Օսմանեան Պետութեան շրջանին ոչ-խալաֆիտներու կողմէ պատրաստուած ու գործածուած Սահմանադրութիւններու մասին ուսումնասիրութիւն մը (Osmanli Devleti'nde Gayrimüslim Nizamnameleri):

Հեղինակին 2003-ին հրատարակուած առաջին գործը ամբողջովին յատկացուած էր Հայոց Ազգային Սահմանադրութեան: Դարձեալ թրքերէն լեզուով ան այս անգամ ուսումնասիրած է Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիի, Յունաց Տիեզերական Պատրիարքարանի, Հրեայ Համայնքի, Բողոքականներու, Ասորիներու, ինչպէս նաեւ Թուրք-Օրթոտոքս Եկեղեցիի կանոնադրութիւնները: Այս բոլորին առընթեր կան նաեւ Հայոց եկեղեցիին ու ազգին վերաբերեալ կանոնադրութիւններու ուսումնասիրութիւններ:

***

Պոլսահայ յայտնի թատերագիր Արման Վարդանեանի «Սակուր» թատերախաղը Անդրանիկ Խնչումեանի կողմէ պարսկերէնի թարգմանուած եւ հրատարակուած է «Աֆրագ» հրատարակչատունէն:

Արման Վարդանեան, որուն խաղերէն մէկ քանին թարգմանուած են զանազան լեզուներու, «Սակուր»ը գրած է 1998-ին, զոր 2005-ին բեմադրած է Երեւանի «Գարրիէլ Սունդուկեան» պետական ակադեմիական թատրոնը:

Գրչի բեղուն մշակ, բանաստեղծ, արձակագիր, վաստակաւոր ուսուցիչ ու յայտնի բժիշկ Վարդ Շիկահեր Կ. Պոլսոյ մէջ հրատարակած է իր նորագոյն հաւաքածոն, որ կոչուած է «Թառէ Թառ»:

Մայրենիի պաշտպանութեան ու զարգացման անվհատ զինեալներէն՝ բժշ. Վարդ Շիկահեր այս հատորին մէջ իր պատմութիւններէն գատ ի մի բերած է ընկերային, գիտական, գրախօսական, մեկնարանական յօդուածներ եւ մենագրութիւններ: Հեղինակը հատորը կը վերջացնէ ցարդ իր անտիպ բանաստեղծութիւններով:

***

Ս. Էմիհանի մէջ հրատարակուած է ԺԲ.-ԺԳ. դարերու ճգնաճեաց, հրաշագործի համբաւ ունեցող վարդապետ-մատենագիր Յովհաննէս Գառնեցիի աղօթագիրքը, ուր տեղ տրուած է աշխարհաբարի վերածուած 35 աղօթքի:

Նման աղօթագիրքերու հրատարակութիւնը Հնարաւորութիւն կու տայ հազորդ դառնալու մեր նախնիներու հոգեւոր հարուստ ժառանգութեան:

***

ԼՈՒՐԵՐ ԱՐՑԱԽԵՆ

Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան նախագահ Բակո Սահակեան յայտարարած է, որ Հանրապետութիւնը պէտք է ինքնորոշուի կերպով մասնակցի արցախեան տագնապին շուրջ Ազգրպէյճանի հետ բանակցութիւններուն: «Կայ տագնապի գլխաւոր կողմը՝ անկախ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը ճիշդ այնպիսի առաջնահերթութիւններով, ինչպիսին ունին միւս պետութիւնները» նշած է ան:

Իսկ, ըստ վարչապետ Արա Յարութիւնեանի, կայունութեան արդիւնքը պիտի դառնայ այն հայեցակարգը, որուն մէջ նպատակ պիտի դրուի առաւելագոյնս խիտ բնակեցնել Արցախի տարածքը: Պաշտօնական տուեալներով, Հանրապետութեան բնակիչներուն թիւը 150.000-էն վար է, եւ խտութիւնը տասնանգամ նուազ քան Հայաստանինը: Կառավարութեան նպատակն է կարելի եղածին չափ շուտ 500.000-ի հասցնել բնակչութեան թիւը, որուն ներհոսքը գրեթէ կրկնապատիկն է արտահոսքին:

***

Ստեփանակերտի մէջ Մայիս 23-24-ին տեղի ունեցած է «Ղարաբաղեան Շարժում. իրողութիւններ եւ հեռանկարներ» նիւթով միջազգային խորհրդաժողով մը, որուն մասնակցած են քաղաքագէտներ եւ փորձագէտներ՝ Գերմանիայէն, Իրանէն, ԱՄՆ-էն, Յունաստանէն, Պեճիկայէն եւ Ռուսաստանէն: Հայաստանի եւ Արցախի փորձագէտ եւ քաղաքական վերլուծաբաններու հետ ներկայ եղած են նաեւ Հարաւային Օսէթիայէն եւ Աբխազիայէն ներկայացուցիչներ:

Գիտաժողովը նպատակ ունեցած է ի մի բերել երկու տասնամեակներու ընթացքին արցախեան հիմնախնդրի շուրջ կատարուած ուսումնասիրու-

թիւնները եւ անտեսուած փաստաթուղթերը, վերադառնալու իսթանբուլ կարգաւորմանն ուղղուած քայլերը:

«Ընդհանուր թեմայի տակ փորձեցինք դնել այնպիսի ուղղութիւններ, որոնք կարելի են արցախեան հիմնախնդրի պարզաբանման առնչութեամբ: Մասնաւորապէս, կարգաւորման քաղաքական, իրաւական եւ տեղեկատուական դաշտերուն վերաբերող այն վերջին զարգացումներն են, կամ թարմացուած տեսակէտները, որոնք գիտաժողովի մասնակիցներուն կողմէ ներկայացուելով, կը կարծես թէ հնարաւորութիւն կու տան նաեւ որոշակի ճշդումներ մտցնելու մեր պաշտօնական դիրքորոշման մէջ», - ըսած է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի նախագահ Աշոտ Ղուկեանը, որ գլխաւորած է նաեւ գիտաժողովի նախապատրաստումն ու կազմակերպումը ստանձնած պետական յանձնախումբի աշխատանքները:

Գիտաժողովին առաջին զեկուցումը ներկայացուցած է Աշոտ Ղուկեան, որուն նիւթը եղած է «Ղարաբաղեան կարգաւորման իրաւական հիմքերու եւ ձեւաւորուած կարծրատիպեր մասին»:

Ռուս ծանօթ քաղաքագէտ, ԵԱՀԿ Մինսքի խումբի նախկին համանախագահ Վլատիմիր Կալիմիրովին նիւթը եղած է «Ղարաբաղի մէջ քաղաքական կարգաւորման ամենաառաջնահերթ հիմնախնդիրները, հրազդարի ռեժիմի ամրապնդումը եւ ռազմական գործողութիւններու չվերականգնման ապահովումը (հրազդարի 14 տարի)»:

Վարդան Ոսկանեան հանդէս եկած է «Կլոպալ ու տարածաշրջանային շահերը եւ Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի կարգաւորման հեռանկարները» նիւթով:

Երեք հիմնական զեկուցումներէն յետոյ, գիտաժողովի աշխատանքները շարունակուած են երեք բաժանումներու հիմամբ՝

1.- «Լեռնային Ղարաբաղի ինքնորոշման պատմա-իրաւական հիմնաւորումները եւ միջազգային իրաւունքը»,

2.- «Լեռնային Ղարաբաղի հիմնախնդրի միջազգային ընկալման առանձնայատկութիւնները եւ արդի աշխարհաքաղաքական զարգացումները»,

3.- «Տեղեկատուական մարտահրաւերները դարաբաղեան կարգաւորման գործընթացում» նիւթերով:

ԶԱՅՐԱՅԱՆՔ, ԲԱՅՅ՝ ԶԶԱՐՄԱՅԱՆՔ

Գանատայի դպրոցներուն մէջ 2008-ի վերամուտէն սկսեալ կը նախատեսուէր դասագիրքերու ցանկին աւելցնել «Արտակարգ սատանայ մը՝ Յեղասպանութեան համառօտ պատմութիւն» գիրքը: Սակայն գանատաբնակ թուրքերու հաւաքած 11.000 ստորագրութիւնը կրցած է ազդեցութիւն գործել ընթերցումի յանձնախումբին վրայ, եւ գիրքը դուրս դրուած է ցանկէն:

Պարպարա Գոլորտոյի հատորին մէջ, 1895-ին, 1909-ին եւ 1915-ին Հայոց պարած ողբերգութիւններու եւ ցեղասպանութեան կողքին տեղ տրուած էր նաեւ նացիներու կողմէ բնաջնջուած հրեաներու եւ Ռուսաստանի մէջ հուլիաններու կողմէ ըսպանուած թուրքներու: Հեղինակը յայտնած է, թէ չէ զարմացած տրուած որոշումին, բայց ցաւ զգացած՝ Պերնար Լեիսի եւ Կլեմէնտ Լէվիի նման 1915-ի Հայոց Ցեղասպանութիւնը ուրացողներու գիրքերուն ցանկին մէջ առնուած ըլլալուն:

Արդի Հայ բանաստեղծութեան յայտնի ներկայացուցիչներ՝ Թաթուլ Բոլորչեանի, Վարդան Վանատուրի եւ Վազգէն Առաքելեանի լուսագոյն ըստեղծագործութիւնները ամփոփուած են «Շոաձայն» խորագրեալ ժողովածոյին մէջ:

Հայաստանի Գրողներու Միութեան կազմակերպած չորհանդէսի ընթացքին նշուած է, թէ բնաշխարհի, հողի ու ջրի, կեանքի մասին իրենց մտածումներով լեցուն բանաստեղծները ունին իւրայատուկ խօսք ու պատգամ, սակայն անոնք Հայաստանի զաւակներն են՝ ծնած ու ապրած Հայրենիքի մէջ:

***

«Պէլկէ» հրատարակչութեան կողմէ թարգմանաբար Պոլսոյ մէջ լոյս ընծայուած է Վահագն Տատրեանի «Պատմութիւն Հայոց Ցեղասպանութեան» հատորը, որուն ենթախորագիրն է «Պալքաններէն Անատոլու եւ Կովկաս ազգամիջեան բախում»:

Հրատարակչատունը նախապէս հրապարակ հանած էր հեղինակին «Ազգային ու միջազգային իրաւաբանութեան տեսանկիւնէն՝ ցեղասպանութիւնը» (1994), «Հայոց Ցեղասպանութեան մէջ պաշտօնական դերեր» (2005), «Թրքական աղբիւրներու մէջ Հայոց Ցեղասպանութիւնը» (2006), «Դաշնակից պետութիւններու աղբիւրներուն մէջ Հայոց Ցեղասպանութիւնը» (2007) խորագրեալ գործերը:

Ներկայ հատորը, 1850-էն մինչեւ 1920 բովանդակալից ուսումնասիրութիւն մը կը ներկայացնէ Հայ Ժողովուրդի պատմութեան ամենադաժան շրջանին մասին:

ՍԵՊՈՒՀ ԼԵՌԸ ԵՒ ԳԻՀԻ ԾԱՌԸ

Սեպուհ, «գերագանց» լեռին մարտը ու ջինջ բարձունքներուն վրայ ամփոփուած, առանձնացած էր Ան: Հսկայ գործունէութիւնը, ամուր եւ խորունկ հետք մը ձգող քայլերով յաջողուած ու արդիւնաւորուած գործունէութիւնը, փոխանակ աշխարհի փառքերու մէջ մղելու զԱյն, վարած տարած է լեռներու մենութեան: Յոգնած մարմինի մէջ խայտաշող լայն, սո՛րբ եւ սեպուհ Հոգիի մը արտայայտիչն է մենաւոր կեանքը: Ա՛յ Հոն Հասած էր Լուսաւորչի կեանքին վերջալոյսը: Ատեն ատեն կ'առանձնանար: Իր ցանցառ այցելութիւնը իրմով լուսաւորուած Հօտին ու Եկեղեցիներուն, կենդանի միջոցէին մէջ խաւարումէն նոր ելած արեւին ազդեցութիւնը կ'ընէր: Ա՛յնքան ցանկալի էր Անոր տեսքը, ա՛յնքան պաշտում կար Իրեն Համար:

Կրօններու պատմութեան մէջ չեմ յիշեր դէմք մը, տիպար մը, որ անոր չափ յամառ ու յաջողած ըլլայ իր սկզբունքին վրայ, իր հաւատքին մէջ: Բովանդակ քրիստոնէութեան ՄԱՐԴՆ է Լուսաւորիչ, որովհետեւ իր գործունէութիւնը վիթխարի է. իր առաքելութիւնը դժպիտի անհարթութիւններու մէջ յաջողուած է կատարելագոյն. եւ Աւետարանը, Քրիստոսի խօսքը, կրցած է արմատացնել իր իսկ միջոցներով: Այս է պատճառը որ իր գործունէութիւնը շեշտեցի հսկայ, վիթխարի իմացումներով եւ ո՛չ թէ բառերով:

Իրեն պէս սեպուհ՝ լեռը՝ միանձնութեան տենչալի վայրը եղած էր: Այրերը, ծերպերը, ցորերը ու քարանձաւները կարծես թէ շատ նեղ էին Լուսաւորչի լուսաւոր հոլութեան: Բացօթեայ, ծառերու շուրջին տակ շնչուած կեանքը անուշ կու գար իրեն: Ճիշդ Ֆրուսի պէս, Ձիթենիներու Լեռ, ձիթենիի ծառերը կը հրապուրէին անոր անպարօր Հոգին: Բայց Սեպուհ Լեռ ձիթենիներով ողողուած չէր: Յերեկուան Հովը, գիշերուան գովը, երկինքին բիւրալոյս կազմուածքը, լուսնակին նագանքը՝ ներշնչող, մխիթարող գորութիւններ են իրապէս պարտասած մարմիններու Համար: Մեծ գործերու մէջ յաջողած մարդը ուրիշ կերպով չի կրնար մխիթարուիլ:

Լուսաւորիչ այդ մարդն էր Սեպուհ Լեռին միանձնութեան մէջ: Շատ տարօրինակ կ'երեւայ այդ կեանքը անոնց, որոնք մեծ մարդիկը տարբեր վախճանի մը մէջ տեսնել կ'ուզեն: Այդ կեանքը, սակայն, տարօրինակ չէ. իր յաջողուցած գործին պէս աննման է: Եւ արդէն ոչ միայն իբր ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ, այլ մանաւանդ իբր ՄԱՐԴ ալ՝ Ս. Գրիգորին բոլոր կեանքը աննմանութիւններու Համայնք մըն է: Այս իրողութիւնն է որ Լուսաւորիչը կը գատէ Հասարակ մահականացունքէն:

Հեռու առտնին տաղտուկներէ, Հեռու քաղքեանի ազմուկներէն, Լոյսի Սիւնը կ'առկայ՝ Սեպուհի լոյսերուն եւ բոյներուն մէջ: Աղօթքներու նըւրբուած՝ կը զգար իր մարմինին մահացումը: Անոնք որ ոլորտած են Սեպուհի պէս սարերու վրայ, մայիսի մէջ, կ'ըմբռնեն լեռներուն հմայքը: Բնութիւնը սերտելու Համար ամենակարեւոր պէտք մըն է լեռներու կեանքը: Վայրի բուսականութիւն՝ իր բոլոր կողմերով կենդանացած՝ կը տիրէ լայնջրփող խորերը: Չես ուզեր իջնել այդ բարձունքներէն: Վարի կեանքը տափակ, երկրաքարչ կու գայ մարդուն: Տերեւախիտ թեղօջ մը, բարձրաբերձ կազնի մը, շնորհագեղ գիհի մը՝ սարաւոյթէ մը աւելի կենսաւէտ, հանդարտիկ բնակարան մը կ'ընծայէ իր հովանիով:

Լուսաւորիչ իր հանգիստը, ըստ աւանդու-

թեան, գիհի մը շուրջին տակ կը գտնէր. Իր յաւիտենական հանգիստն ալ գիհի փորոգին մէջ գրտած էր Ան:

Ո՞վ կրնայ երեւակայել այդ խաղաղիկ նինջը Մեծագործին՝ ծաղկեալ ծերութեան մը պատկանելի եւ վեհաշուք կերպարանքին վրայ եւ այս ամէնքը ծառի մը շուրջին տակ:

Հարստութիւն, կայուածք, տուն տեղ, ապարանք, ազարակ, ամէն բան ունէր Ան դաշտահայեաց բլուրին վրայ: Այս շքեղութիւնը, այս ճոխութիւնը՝ Լուսաւորչի Համար չէին: Ամէն բան ունէր Լուսաւորիչ, բայց բան մը չունէր՝ Մեծ Առաքեալին բացատրութեամբ: Թռչունները ունէին իրենց բոյները, աղուհները իրենց որջերը, բայց Լուսաւորիչ իր գլուխը դնելու Համար որոշ տեղ մը չունէր Ֆրուսի պէս: Գիհի ծառին փորոգը վերջին տեղը եղած էր Անոր եղծանելի մարմինին, երբ իր ունեցածներէն դուրս՝ աշխարհ մը կար, որ պատրաստ էր ասպնջական ըլլալու իր Լուսաւորիչին:

Ոչ ոք տեսաւ անոր վերջին վայրկեանը, ոչ ոք լսեց անոր կտակը, ոչ ոք փակեց Անոր աչքերը: Սարի մարդիկ, Հովիւները, լաւ եւս Հովիւ մը միայն տեսաւ անչնացած մարմինը Անոր՝ գիհիին ներքեւ, չանդգնեցաւ մօտենալ, քարերով պատուար շինեց ծառին շուրջը, որ գիշակեր թռչուններ եւ կենդանիներ ա՛լ չմօտենան Անոր:

Հովիւներ. այո՛, միշտ Հովիւներ են որ կը վայելեն ամենէն տենչալի տեսարանը, ըլլայ Բեթղեհէմին գիշերուանը, ըլլայ Սեպուհին ցերեկուանը, ըլլայ նոյնիսկ՝ աւելի հին անցեալի մը մէջ՝ Հովիւ-Մարգարէին տեսածները Սինայի վրայ: Հովուական կենցաղի պարզութեան մէջ խորհրդաւոր հանդիպումներ:

Սեպուհի շինական Հովիւ՝ Քաջ Հովուապետը գտած էր: Վազեց, լուր տուաւ քաղաքին, գտնուած էին Լուսաւորչին նշխարքը:

Այն ատենէն ի վեր գիհի ծառը մասնաւոր պատկառանքով մը օծուեցաւ:

Համչենցիք կը պահեն Արտըճ (գիհի)ին* պատկառանքը: Հասարակ ծառի կամ փայտի պէս չեն գործածեր զայն ամէն տեղ: Կը գործածեն պոտիչ (Չուրի տակառիկ) եւ սիւն եւ այլն շինելու, որովհետեւ Լուսաւորիչը այդ ծառին փորոգին մէջ վախճանած է: Սիրուն աւանդութիւն, իմաստալից զրոյց, ի՜նչ ալ ըլլայ՝ Լուսաւորիչը յիշեցնող պարագայ մը՝ շինական խաւերու մէջ:

Իսկ Սեպուհը, Լուսաւորիչի ամբողջ պատմութիւնը կը մարմնացնէ:

Պուրջ Վարդապետը, Յովհաննէս Երզնկացիին, սրբազան թափով մը Ս. Գրոց ամենէն նշանաւոր լեռներու վրայ կ'ոտոտատէ, քով քովի կը բերէ զանոնք Սեպուհին հետ Համեմատելու:

«Լերինք ամենայն այսօր ցնծացէ՛ք Ընդ մեծապայծառ փառսըն Սեպուհոյ, Քանզի ի նմա բնակեցաւ Սուրբն Գրիգորիոս, Սիւն Լուսոյ...»:

Գուն լոյս ես, ո՛վ «վարդ Կարմրեբիեան», թէ՛ եւ «ի փշաբեր» արմատէն ծաղկեցար. բայց՝ ո՛չ Գիհի փորոգը, ո՛չ Մանեայ այրը, ասոնք չեն Քու շիրիմը. սիրտերու մէջ կը հանգչիս դուն ու չե՛ս մեռած: Աննման կեանքդ, աննման գործունէութիւնդ անմահ են Ամենամեծ Լուսաւորչին՝ Քրիստոսի անունով Հիմնած Եկեղեցիիդ մէջ:

Տիպար Հովիւն ես, անվկանդ Քարոզիչը, անխոնջ Վարդապետը, արթուն Հայրապետը. Մնունդըդ ու Մնունդդ Համակ լոյս, եւ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉԸ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՀԱՆՁԱՏԵՐ

Քրքական մամուլը կը տեղեկացնէ, թէ 2006-ին Հիմնուած «Սասունցի Հայերու Ընկերային Օժանդակութեան եւ Մշակոյթի Միութիւն»ը, որ 1915-ին Բաղէշէն, Պաթմանէն, Մուշէն, Վանէն խոյս տուած կամ քիւրտերու մօտ ապաստանած Հայերու թրուներուն կողմէ Հիմնուած է Պոլսոյ մէջ, շարժման անցած է ետ պահանջելու Համար Հայերու եկեղեցիները, գերեզմանատուներն ու այլ կալուածները:

Մանօթ է, որ յիշեալ կալուածները լքեալ գոյք նկատուելով գրաւուած, եկեղեցիներն ու գերեզմանատուները տարբեր նպատակներու Համար գործածուած, կամ երրորդ անձերու ծախուած ու արձանագրուած են:

Միութեան վարչութեան նախագահը կը յայտնէ, որ աշխատանքի սկսած են Պաթմանէն (քաղաք Տիգրանակերտի եւ Սղերդի միջեւ.), որուն սեփականատիրութեան գրասենեակին մօտ դիմում կատարուած է, Մարէթօ լեռան վրայ թալանի ենթարկուած ու իբր ախտ գործածուած Կոմի եկեղեցիին ու Արծուիկ գաւառակի Այքոնաք գիւղի եկեղեցիին ու գերեզմանատան պաշտպանուելուն եւ զանոնք դարձեալ Հայերու անունով արձանագրուելուն Համար: Կուսակալութեան տրուած աղերսագրին մէջ Միութիւնը յիշեցուցած է, որ Լոզանի դաշնագրին Համաձայն փոքրամասնութիւններու (Մ. Ու. - ի դէպ մենք յիշեալ շրջանի Հայերը կը նկատենք սեփականատէր եւ Հողատէր, այլ ո՛չ փոքրամասնութիւն) եկեղեցիները, գերեզմանատուները եւ այլ Համայնքային կալուածները պաշտպանութեան տակ պէտք է առնուին, տարբեր նպատակներու Համար պէտք է գործածուին, կամ պէտք է անհատներու վաճառուին, եւ թէ ըստ նոյն դաշնագրին այս կալուածներուն վրայ կատարուած գործողութիւնները ժամանցի ենթարկուած չեն կրնար նկատուիլ:

ԱԼԻՅԵՒ – ՍԱՐԳՍԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ուրբաթ, 6 Յունիսին, Սենթ Փեթերզպուրկի մէջ տեղի ունեցաւ Հայաստանի նախագահ Սերժ Սարգսեանի եւ Ատրպէյճանի նախագահ Իլհամ Ալիյեւի միջեւ առաջին հանդիպումը:

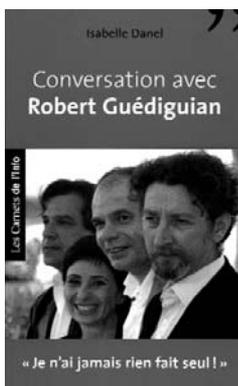
Հայաստանի նախագահի մամուլը գրասենեակի տարածած հաղորդագրութեան մէջ մասնաւորապէս նշուած է, որ «Հայկական կողմը կառուցողական կը գնահատէ Սենթ Փեթերզպուրկի մէջ կայացած Սարգսեան-Ալիյեւ առաջին հանդիպման արդիւնքները: Ճանաչողական բնոյթ կրող Հանդիպման ընթացքին կողմերը ներկայացուցած են բանակցային գործընթացի վերաբերեալ իրենց տեսակէտները եւ արտաքին գործերու նախարարներուն յանձնարարած՝ ԵԱՀԿ Մինսքի Համաձայնագրի բանակցութիւնները: Երկու կողմերը ցանկութիւն յայտնած են, որ ԵԱՀԿ Մինսքի խումբի Համաձայնագրի Հանրուակեան իրենց աշխատանքը՝ կողմերու մօտեցումներու Համաձայնեցման ուղղութեամբ»:

մեր Եկեղեցիին: Օրհնեալ ըլլայ գործը. օրհնեալ յիշատակդ ալ: ԲԱՐԳԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

(* Գիհի = genévrier

LECTURE

Isabelle Danel : Conversation avec Robert Guédiguian

Cette année, sont sortis presque au même moment *Lady Jane*, le quinzième film de Robert Guédiguian et *Conversations avec Robert Guédiguian*, le premier livre consacré à ce cinéaste original qui s'est taillé une place à part dans le paysage du cinéma français. Deux occasions pour mieux connaître le cinéaste et son univers.

L'auteur, Isabelle Danel, est journaliste ; elle a collaboré à *Télérama*, *l'Événement*, *DS* et travaille actuellement pour le magazine *Première*. Elle a également écrit pour la littérature de jeunesse et dans la revue *Je bouquine*. Nous l'avons accueillie au centre culturel de l'UCFAF et de la JAF afin de présenter son ouvrage et de parler de son livre avec elle lors d'une rencontre amicale. Robert Guédiguian ne pouvant être présent à cette soirée car il était en repérage pour son prochain film, Isabelle Danel a bien voulu se faire son porte-parole.

Rédigé sous forme de conversations en toute

simplicité et franchise, recueillies durant l'été 2007, le texte suit néanmoins un ordre chronologique et est construit autour des deux axes de la politique et du cinéma, avec pour chacun, la part de rêve ou d'utopie confrontée à la réalité. Robert Guédiguian raconte sa jeunesse à l'Estaque, son père arménien et sa mère allemande, les quartiers populaires, les amis d'enfance dont il ne s'est jamais éloigné et les premiers apprentissages idéologiques auprès du père instituteur et de l'oncle syndicaliste de Gérard Meylan qui s'inscrivent immédiatement dans le mouvement de mai 1968. Le rêve de cinéma prend forme aussi à ce moment avec une passion pour Pasolini qui se poursuivra dans la lecture systématique de tous les écrits du cinéaste italien ; de même la lecture exhaustive des textes d'autres intellectuels a largement contribué à sa formation. En 1980, alors qu'il décide de ne plus reprendre sa carte au parti communiste, Robert Guédiguian réalise son premier film *Dernier été*. Le cinéma deviendra alors son moyen d'expression pour dire sa croyance en un monde meilleur, mais aussi ses désillusions et son désarroi.

Plusieurs textes publiés dans la presse donnent une bonne image du franc-parler et des coups de colère de Robert Guédiguian à l'encontre de la perte des valeurs humanistes ; des notes d'in-

tentions et des synopsis de certains films, des extraits de dialogues et une filmographie commentée complètent l'ouvrage et montrent l'élaboration de ses films jusqu'à leur aboutissement, la précision de l'écriture du fond et de la forme et les bouleversements apportés au montage. On voit aussi l'engagement du cinéaste comme producteur et sa volonté de défendre le cinéma comme un art populaire, accessible à tous « qui révèle aux hommes la grandeur qu'ils ignorent en eux » selon la définition d'A. Malraux.

Ce livre nous fait suivre le parcours d'un homme engagé qui continue de croire à l'action collective et affirme bien haut : « *Je n'ai jamais rien fait tout seul !* » Il nous montre l'importance de l'amitié et de l'amour dans sa création, sa manière d'échanger sur ce qu'il fait et sa capacité à se renouveler tout en marquant son œuvre d'une matière unique et reconnaissable entre toutes. Il nous donne aussi envie de connaître les films que nous n'avons pas encore vus...

Anahid Samikyan ◀

ACKHAR A REÇU

Henri Verneuil, les plus grands succès du cinéma
par Roger Vignaud,
avocat à Marseille. Préface
de Claudia Cardinale –
éditions Autres temps –
20 €

AGENDA

PARIS ILE-DE-FRANCE

► Expositions

- Peintures d'Annie Kurkdjian - jeune peintre du Liban - présentée par l'ACAM (voir page 11).
Galerie Odile Mauve- 69 rue Quincampoix-Paris 3e.
Du 6 au 21 juin de 14 à 19h - Vernissage le 6 juin de 18 à 21 h - tél. 01.42.71.22.94
- Peintures de Djouroukian
Galerie Le Feuvre - 164 rue du Fg Saint-Honoré Paris 8e.
Jusqu'au 30 juin - 01.40.07.11.11- www.galerielefeuvre.com
- « 100 nouveaux petits formats d'Aïda Kébadjian », « Travaille, vieille bique ». Vernissage vendredi 13 juin 2008 de 17 à 22 h.
26 rue Charles Baudelaire- Paris 12e, en semaine sur RV (06.68.99.02.41) et les 3 derniers week-ends de Juin
- « Errances vénitiennes : La sérénissime du VIIe siècle à nos jours à travers la présence arménienne et le carnaval » exposition du 7 au 22 juin, week-ends 10 à 19 h, semaine de 13 à 19h. Conférences à 19 h le 14 « Les relations entre les ordres religieux militaires et les souverains arméniens de Cilicie » par Marie-Anna Chevalier docteur en histoire et 19 juin à 19 h « Le rôle des Arméniens dans la république sérénissime de Venise » par le Révérend Père H. Bezdikian. Les 15 et 22 juin tashdahantés dans le parc du collège.
Centre arménien, collège Samuel-Moorat - 26 rue Troyon Sèvres 92310
- Janssem- « Ballerine » Dessins aquarellés et pastels de 1968 à 2007. Dédicace du livre *Ballerines*.
Du 11 juin au 30 septembre. Galerie Matignon-18 avenue Matignon - 75008 Paris
- 1931-Les étrangers au temps de l'Exposition coloniale - du 6 mai au 7 septembre 2008.
Cité Nationale de l'Immigration - 293 av. Daumesnil- Paris

12e - métro Porte Dorée

- « Le djam au djam café », œuvres d'Isabelle Manoukian.
3, rue Beaurepaire, Paris 10e. Du 2 juin au 31 juillet

► Ciné-club Rouben Mamoulian UCFAF

Hommage à Henrik Malian, *Un coin du ciel* (1980-1h50) avec Mher Mgrditchian
Jeudi 19 juin - 20 h - UCFAF 6 cité du Wauxhall- PARIS 10^e

► Théâtre

- *Jules César* de Shakespeare avec Serge Avédikian dans le rôle de César et Hovnatan Avédikian dans celui de Marc-Antoine.
Jusqu'au 12 juillet Théâtre 14- 20 avenue Marc Sangnier 75014 Paris, métro Porte de Vanves/Tram DidotMa, Me, Ve et Sa à 20h30-matinée samedi à 16h - relâche dimanche et lundi. Reserv. 01.4545.49.77
- *Pénélope ô Pénélope*, texte et mise en scène Simon Abkarian
du 14 mai au 14 juin- Studio du Théâtre National de Chaillot. Renseignements et réservations 01.53.65.30.00

► Commémoration au camp de Compiègne

Samedi 14 juin -14h- organisée par l'UCFAF et l'ANACRA.

REGION LYONNAISE

► Fête champêtre

Pour les 20 ans de l'Ecole Markarian-Papazian de Lyon
Dimanche 15 juin Parc Municipal Sathonay-village à partir de 11 h. Tél. 04.78.62.28.85

► Exposition

« De chair de et Pierre » photographies de Stéphane

Dïremszian

Du 7 juin au 21 septembre. Centre du Patrimoine arménien - 14 rue Louis Gallet - 26000 Valence. Du mardi au dimanche de 14h30 à 18h30-Tél.04.75.80.13.00

MARSEILLE PACA

► Réunion Champêtre

Abris's Club. Avec Liz Sarian. Animation Samvel et son ensemble. Le bénéfice de la journée sera versé au Fonds Arménien de France
Dimanche 15 juin à partir de 11 h. Domaine de La Voulte 83220 Le Pradet. Réservations Abris's club 04.94.27.10.51 avant le 10 juin

► Conférence

« Les relations entre Arméniens et Jeunes Turcs durant les derniers jours de l'Empire Ottoman » par l'historien Raymond-Haroutioun Kévorkian
Lundi 23 juin 2008 à 17 h - Maison du Tourisme Les Sablettes-La Seyne-sur-Mer. Organisée par Abris's Club

SUISSE

► Concert

Iris Torossian (harpe) avec les solistes de l'Orchestre de la Tonhalle de Zurich, Sabine Morel (flûte) Gilad Karni (alto) Raphaël Rosenfeld (cello). Œuvres de Albert Rousselle, Jean Cras et André Caplet
Mercredi 25 juin - 12h- Tonhalle-gesellschaft-Gotthardstrasse 5 Zürich

Date limite de réception pour les annonces
du n° 450 : mercredi 18 juin 2008.

Festival de Cannes et Festival arménien du cinéma « Abricot d'or » (suite)

Au marché du film de Cannes, dans la catégorie des courts métrages, deux films arméniens ont été projetés *Transformation* d'Arman Tateossian et *Maybe love, maybe not* de Vrej Kassouny.

Sortie du film *Adoration*, le 28 septembre

Dans le cadre de la cinéfondation – programme de sélection de courts et moyens métrages d'écoles de cinéma du monde entier –, l'Arménie a présenté *Gatha* (*Gâteau*) de Diana Mkrtchian; y étaient présents, Arman Tateossian, Diana Mkrtchian et Anouch Yezeguelian, interprète principale de *Maybe love, maybe not*.

Le drapeau arménien a fièrement flotté, pour la première fois de l'histoire du Festival de Cannes sur la croquette au dernier étage de la résidence Amiral puisqu'un cocktail organisé dans les appartements de M. Raymond Yezeguelian fêtait l'évènement.

La présence du Président du Festival Abricot d'or, **Atom Egoyan**, présent pour la projection de son dernier film *Adoration* en compétition à Cannes pour le Canada, a insufflé un air particulier à la soirée. Le prix du jury œcuménique, donné aux films qui célèbrent les valeurs spirituelles a d'ailleurs été attribué au film d'Egoyan.

Outre la délégation d'Arménie, des cinéastes de France, du Canada, d'Australie, d'Allemagne, de Russie, de Serbie, de Bulgarie et de Turquie avaient tenus à venir à cette réception.

L'Arménie disposera en 2009 de son propre pavillon au Village International Riviera grâce à l'enthousiasme et à la détermination de M. R. Yezeguelian. Bravo !

Le chef d'orchestre Peter Oundjian à Pleyel

A la tête de l'Orchestre Philharmonique de Radio France, Peter Oundjian, Canadien d'ascendance arménienne, a séduit le public de la salle parisienne par sa direction raffinée. La précision de son geste, l'élégance de ses phrasés ont donné à écouter chaque partition avec la pénétration de l'intelligence et la sensibilité du cœur. Le programme du concert du 16 mai dernier alliait avec subtilité une pièce contemporaine et des œuvres classiques du répertoire : *Tombeau de Nelligan*, une création française du compositeur Jacques Hétu, le *Concerto pour piano et orchestre n° 25* de Mozart avec le grand Richard Goode au piano et la *Symphonie n° 3* de Brahms.

Né à Toronto, Peter Oundjian a grandi en Angleterre où il a étudié le violon avec Manoug Parikian. Ses qualités musicales et sa personnalité de violoniste sont rapidement remarquées. Il est choisi pour participer à trois séries d'enregistrements avec Benjamin

Britten, expérience qui suscite sa vocation de la direction d'orchestre. Il poursuit sa formation dans différentes institutions prestigieuses comme le Royal College of music de Londres ou à la Juilliard School de New York où il étudie avec d'immenses violonistes comme Ivan Galamian et Itzhak Perlman. Ses études couronnées de prix internationaux de haut niveau, il peut s'orienter vers sa passion, devenir chef d'orchestre. Se déploie dès lors une carrière exemplaire.

Depuis quatre ans, il est directeur artistique de l'Orchestre Symphonique de Toronto. Son charisme d'artiste et la qualité de ses prestations ont renforcé les liens entre la ville, le public et les musiciens comme en témoigne le succès du Festival Beethoven/Malher qu'il a organisé en septembre 2006.

Outre sa présence à Toronto, Peter Oundjian a continué de diriger l'important Orchestre Symphonique de Detroit et a initié des projets au sein de cette formation. Festivals et rencontres ont animé une structure où il a su communiquer la créativité de son imagination musicale. Le Nieuw Sinfonietta d'Amsterdam l'a également accueilli de 1998 à 2003, ensemble avec lequel il a enregistré ses arrangements de la *Grande Fugue* et du *Quatuor en ut mineur* de Beethoven. De nombreux orchestres renommés de par le monde, tout particulièrement aux Etats-Unis, le sollicitent pour donner aux instrumentistes la possibilité de travailler avec un chef qui confère aux œuvres qu'il dirige un souffle personnel, une énergie passionnée alliée à une rigueur sans faille.

Peter Oundjian n'a pas pour autant abandonné l'instrument des débuts. Premier violon du Quatuor de Tokyo pendant de nombreuses années, il en est aujourd'hui le directeur artistique.

Voici un artiste complet, un merveilleux musicien qu'il ne faut pas manquer d'écouter lors de son prochain passage à Paris comme chef et complice de l'excellent Orchestre Philharmonique de Radio France.

Marguerite Haladjian ◀

Résidence Yezeguelian

12 appartements neufs à louer à Erevan

Plein centre Parc Hotel Congress

Climatisation, cuisine, réfrigérateur, coffre-fort, télévision, Internet
Gardiennage 24 h sur 24 • Parking • Café-bar

7 jours ► 250 € — 15 jours ► 500 € — 1 mois ► 1 000 €

payable à l'arrivée à Erevan

Erevan : 3749-1-739191, 3749-3-672452 et 3749-1-570170
email : yezeguelian@aol.com

Bureau à Paris
34, avenue des Champs-Élysées
Tél. : Audrey 01 43 59 65 81

Accueil à l'aéroport par nos directrices, Arlette et Chaké

Même adresse à Erevan : Union des Français de l'étranger
Président-fondateur : R. Yezeguelian 06 63 54 22 30

Gérald Papasian, au théâtre bien sûr, mais pas seulement !

Achkhar vous avait entretenu de Gérald Papasian jouant dans *En attendant le songe* d'après *Le songe d'une nuit d'été*, adapté par Irina Brook. Il continue à jouer les deux personnages de Poptin et de Demetrius en France et à l'étranger, la pièce a dépassé les 100 représentations et la tournée va continuer passant à Londres, Madrid, Montréal et même New York. Savez-vous qu'Irina Brook a créé sa propre compagnie et que Papasian est l'un des membres fondateurs ?

Sans perte de temps, Gérald va entrer dans la peau de Sancho Pansa dans *Don Qui*, la nouvelle production d'I. Brook, adaptée du *Don Quichotte* de Cervantès dont la première est prévue le 5 juillet dans le cadre du Festival d'Avignon. Les répétitions ont commencé.

Gérald Papasian et Irina Brook

Mais que fait Gérald Papasian en dehors du théâtre ? Amoureux de la langue arménienne, il était invité en avril dernier par la communauté arménienne de Beyrouth pour fêter le quatre-vingtième anniversaire de l'Institut Melkonian, la prestigieuse école de Chypre, qui n'existe plus. Pendant un one-man-show de 55 mn qu'il avait spécialement créé pour cette occasion, Papasian, sur un ton enjoué, a raconté des anecdotes de ses propres expériences de Melkonian et du Liban disant en virtuose des textes de Tekeyan, Chahnour et... Shakespeare. Il a en même temps développé le thème de la perte de la langue arménienne, disant que par nécessité professionnelle il ne jouait pratiquement plus qu'en anglais ou en français. L'institut Melkonian étant à présent fermé, Papasian a exprimé non seulement la nostalgie de ses études mais surtout combien une telle décision le révoltait.

Il a raconté comment, élève, ayant cassé une chaise à Melkonian, il se demandait si l'école n'allait pas l'obliger à la payer maintenant ; « *mais non je ne crois pas*, a-t-il ajouté, *car d'autres sont venus après moi et ... ont cassé toutes les chaises.* » Puis, il a fait chanter à l'assistance le dernier refrain de l'hymne de Melkonian sous les ovations.

La soirée était organisée par l'association des anciens élèves de Melkonian sous les auspices du comité central libanais de l'UGAB.

Exposition Annie Kurkdjian, une jeune peintre du Liban

Un univers, certes.

Des personnages mis à nu, sans aucune grâce ou qui se cachent dans leurs vêtements, de peur d'être découverts, une relation à l'animal qui submerge la personne et qui en fait un être double.

Annie Kurkdjian a préparé de 1996 à 2001 son diplôme supérieur en arts plastiques à l'Université libanaise des Beaux-arts. Depuis 2001 elle a participé à des expositions collectives à l'UNESCO et à la Galerie Sader. En 2005, 2006 et 2007 elle a exposé seule au Goethe Institut, au centre culturel français et à la Galerie Surface Libre de Beyrouth.

Des formes aux contours directs, des fonds unis où le gris, le noir dominant, tous les formats, de l'acrylique, du pastel, l'ensemble de cet univers donne froid, les regards y sont sournois, biaisés et les personnages sont laids, les matrones sont bien plantées, les deux pieds sur terre, les jeunes filles telle Iphigénie attendent le coup de grâce.

Un univers qu'on voudrait fuir, qui tient du cauchemar, qui ne vous lâche pas.

A.T.M.

Galerie Odile Mauve, voir agenda

DONS À ACKHAR

M. GHAZARIAN Pierre (13 Luynes)	42 €
M. ZENIAN Jacques (94 L'Hay les Roses)	42 €

A l'occasion du décès de Mme **LOUSSARPIE KAZANDJIAN**, Mmes Béatrice Mavian et Alice Mariétan 70 €

NECROLOGIE

● Notre ami Raffi Hekimyan a la douleur de faire part du décès de sa mère, **ANAHID HEKIMYAN**, survenu à Paris, le 29 mai 2008, dans sa 77e année.

Achkhar présente ses très sincères condoléances.

● Nous apprenons avec tristesse la mort de Mme **LOUSSARPIE KAZANDJIAN**, née Karagulian, dans sa 98e année.

Elle était la sœur de notre amie Madeleine Sarian, épouse de Georges.

Nous présentons nos sincères condoléances aux familles Kazandjian, Amanatian et Sarian.

Messe de Requiem pour Eliane Kachkachian

Deux ans déjà, c'était en mai 2006, à la suite de l'immense chagrin provoqué par la perte brutale de son fils Sarkis, notre amie Eliane Kachkachian nous quittait.

Elle rentrait dans l'éternité, souriante, c'était la personnification de la bonté, de la gentillesse.

Le dimanche 29 juin 2008 à 11 h, une messe de requiem évoquera son souvenir et celui de son fils.

Eglise arménienne Saint-Jean-Baptiste
15, rue Jean-Goujon, Paris 8^e

Cette année l'Ucfaf organise

**1 voyage touristique
du 26 juillet au 10 août 2008**

soit 16 jours/15 nuits
au prix de 1565 euros par personne
(maximum 30)
en demi-pension et chambre double,
incluant un circuit de 6 jours jusqu'au Karabagh
(taxes d'aéroport et visa en sus).

Renseignements :
E. Yazidjian au 01.42.87.95.98

**2
voyages en
Arménie**

www.ucfaf.com

**1 voyage randonnée
du 14 au 25 juillet 2008**

soit 12 jours/11 nuits
au prix de 1565 euros par personne (maximum 12)
incluant un circuit randonnée de 7 jours,
en pension complète et 3 jours à Erevan
en demi-pension, avec excursions et visites
quotidiennes (taxes d'aéroport et visa en sus).

Renseignements :
A. Samikyan au 01.48.03.18.78

Bulletin d'abonnement

Oui, je souhaite recevoir *Achkhar* chaque quinzaine

Nom ..... Prénom .....

Adresse .....

Code postal ..... Ville .....

TARIFS

France 6 mois (11 n°) : 35 € - 1 an (22 n°) : 68 € - Soutien : 110 €

Etranger 85 € pour 1 an par virement (100 € par chèque)

par chèque bancaire ou postal à l'ordre de SARL NAREK

par virement IBAN à FR52.20041000 0123 9745 3H02 038 — BIC PSSTFRPPPAR (depuis l'étranger)

Merci de libeller et adresser votre règlement à : Société Narek (Achkhar) - 6, cité du Wauxhall, 75010 Paris

Panorama de la littérature et de la musique arméniennes du XIXe siècle

Avedik Issahakian (1875-1957)

Un homme, un écrivain, toujours avec son peuple

Poète, écrivain, académicien, important homme public.

Avédik Issahakian naît en 1875 en Arménie à Kharazabad, un village près d'Alexandropol (aujourd'hui Gyumri), il y passe son enfance. Il va à l'école élémentaire d'Alexandropol puis à l'école du monastère de Haridj. De 1889 à 1892 il continue ses études au séminaire Kévorkian d'Etchmiadzine. En 1893, il s'inscrit en étudiant libre à l'Université de Leipzig. En 1895 il retourne en Arménie et dès 1896 prend part à des activités anti-tsaristes qui lui valent d'être emprisonné pendant un an puis exilé à Odessa. En 1897 il repart à l'étranger et étudie la littérature et l'histoire de la philosophie à l'Université de Zürich mais en 1902 il rentre en Arménie puis s'installe à Tbilissi et en 1908, est emprisonné à nouveau pour les mêmes raisons et relâché après 6 mois. Rester n'est plus possible et, en 1911, il part pour l'étranger et passe de longues années en France, en Allemagne, Italie et Grèce. Esprit très ouvert, ses pérégrinations l'initient à toutes les religions et doctrines.

En 1936 il rentre en Arménie soviétique. De 1944 à 1957 il est nommé président de l'Union des Ecrivains d'Arménie soviétique, reçoit la médaille de Lénine par deux fois et est élu député, devient une personnalité connue et reconnue dans son pays et à l'étranger. Il meurt à Erevan en 1957.

SON ŒUVRE

Il commence à écrire à l'âge de 12 ans. Dès 1897 est édité son premier livre *Des chants et des blessures*. Il y développe les thèmes de l'amour, de la nostalgie et de la tristesse.

L'amour est l'un des thèmes majeurs de toutes ses poésies, y compris l'amour filial mais ses œuvres expriment aussi ses préoccupations sociales, ses révoltes, son patriotisme où la vie et l'âme du peuple transparaissent, œuvres toujours empreintes d'amour pour son pays et pour son peuple. Le poète revit et vit la dure condition du peuple mêlant les souvenirs de misère, de massacres, de mouvements de révolte et d'espoir. Cependant Issahakian garde toujours l'optimisme, l'espoir du renouveau, une grande foi en l'homme universel. Le lyrisme, la charge d'émotion et la mélodie de sa poésie le rendent très vite extrêmement populaire. Il écrit ses chagrins d'amour, la douleur des Arméniens et celle de l'humanité, trois niveaux qu'il va développer tout au long de son œuvre. Cette popularité se vérifie par la transformation de ses poèmes en chants improvisés par des inconnus.

Entre 1899 et 1906 il écrit *Les chants de Haïdouks* une compilation de poèmes – dont le très connu « Son de liberté » (1904) – ouvrage de poésie arménienne classique dédié à la lutte des Arméniens pour la liberté.

La grande maîtrise de ses miniatures lyriques dont « Où se trouve cette pierre maintenant » ou « Ravenne » consacrée au mont Ararat, impressionne.

Issahakian ne crut jamais aux promesses du gouvernement des Jeunes Turcs, mais en revanche comptait sur le soutien du Kaiser. Les débuts de la Première Guerre mondiale et le génocide confirmèrent ses craintes et infirmèrent son espoir. Entre 1915 et 1922 il raconte ces événements terribles dans ses articles. Les images des massacres sont récurrentes dans ses poèmes « La neige a tout recouvert... » « A l'Arménie... » et « Le printemps revient ».

Son poème en sept chants « Abou Lala Mahari », écrit de 1909 à 1911 et traduit en 18 langues prouve son grand talent et est considéré comme l'une de ses œuvres capitales.

Il voulait d'abord lui donner pour titre « La caravane », la caravane étant un élément important pour l'histoire arménienne dès le Moyen-Âge. Issahakian avait certainement découvert l'aède – philosophe de Bagdad, Abu al-Ma'ari, dans les publications orientalistes allemandes.

La « version » française reconnue de Jean Minassian, a été couronnée par l'Académie Française en 1975, Minassian voulait « Faire connaître au public français, l'un des plus généreux, des plus authentiques poètes de l'Arménie et, du même coup, enrichir la collection de traductions françaises d'œuvres littéraires étrangères » malgré la difficulté de la traduction.

Dans chaque chant, Issahakian refuse ce monde injuste et imparfait, rejette l'amour, la femme, l'ami,

Portrait, 1940, par Mardiros Sarian

l'or, la gloire, la loi, la société, la patrie, le pouvoir. Il devient peu à peu « non seulement le chantre du chagrin d'amour, le poète de la douleur des Arméniens, mais aussi le poète de la douleur de l'humanité tout entière » comme le dit Kévork Emine.

La recherche du soleil, de la justice et de la vérité doit être menée pour toute l'humanité car la souffrance est universelle. « Abou Lala Mahari », œuvre de rébellion, de haine est en réalité un poème d'amour pour toutes les souffrances.

« Conduis-moi vers une rive lointaine baignée de lumière, une rive inconnue, un solitaire rivage... Mon être aspire uniquement à la Liberté immense » Chant III.

« Mais Abou-Lala, sourd au doux gazouillis, aux paroles berceuses, / Sans répit volait vers le soleil, lui-même pareil au soleil levant !... / Et Abou-Mahari, solennel, triomphant, sous son lumineux manteau, / Volait, lui-même volait sans cesse, volait sans répit, vers le soleil, l'immortel soleil... » Chant VII. Issahakian a écrit des contes et des légendes : *Lilith* (1921), *Le dernier printemps de Saadi* (1923), *L'amour éternel* (1919), *Le cœur de la mère* (1919), imprégnés d'Orient et d'Occident, un roman *Maître Garo*, un poème épique, « Mher le Grand ». Ses essais et articles sur la littérature et l'art sont un apport intéressant.

Pendant la Seconde Guerre mondiale, il développe les appels patriotiques « Mon cœur est au sommet des montagnes » (1941), « Le jour de la Grande Victoire » (1945).

Ses œuvres ont été traduites en de nombreuses langues, des maisons-musées, des rues, des écoles, des statues le célèbrent à Erevan et à Gyumri, à Moscou. Son village natal porte son nom. Louis Aragon admirait son œuvre.

Avédik Issahakian, chantre du peuple arménien, frère en poésie de Missak Manouchian qu'il a connu, écrivait en 1941 le poème *Bingueul* dédié à une très ancienne région d'Arménie près du lac de Van qui finit ainsi :

« Je suis égaré, ne connais plus les chemins
Je ne connais pas les mille lacs, fleurs et rochers.
Je suis un exilé, ces lieux sont étrangers.
Dis ma sœur, lequel est le chemin de Bingueul. »

A.T. Mavian ◀